

GÜVENLİ ÜÇÜNCÜ ÜLKE

LAW482 AVRUPA VE ULUSLARARASI GÖÇ HUKUKU

GÜLŞAH DENİZ YAREN SARIBAL

21601457

EYLÜL KABAKCI

21702278

İÇİNDEKİLER TABLOSU

KISALTMALAR CETVELİ.....	ii
I. GİRİŞ.....	1
II. YASAL DÜZENLEMELER.....	5
III. GÜVENLİ ÜÇÜNCÜ ÜLKE UYGULAMASI VE UYGULAMAYA YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER.....	11
IV. GÜVENLİ ÜÇÜNCÜ ÜLKE OLARAK TÜRKİYE.....	16
V. SONUÇ.....	30
KAYNAKÇA.....	32

KISALTMALAR CETVELİ

AB	Avrupa Birliği
ABAD	Avrupa Birliği Adalet Divanı
AEDH	The European Association for Defence of Human Rights
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
ECRE	European Council on Refugees and Exile
FIDH	Fédération Internationale Pour Les Droits Humains
GİGM	T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdare Genel Müdürlüğü
m.	madde
SPD	2013/32 sayılı Sığınma Prosedürleri Direktifi
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

I. GİRİŞ

Bugün, Avrupa Birliği hukukunda düzensiz göçe ilişkin tasarruflar, düzensiz göçün önlenmesine, düzensiz göçmenlere ve düzensiz göçmenlerin devletten çıkarılmasına ilişkin olarak yapılmaktadır¹. Bu düzenlemeler, özellikle de Doğu Bloku'nun yıkıldığı dönemde artan göç hareketlerine karşı Doğu Avrupa ülkelerinin açılan sınırlarının bu ülkeleri transit ülke haline getireceği ve ayrıca yine bu ülkelere de batıya göçlerin gerçekleşeceği düşüncesiyle Avrupa Birliği'nin dış sınırlarını güçlendirmesi amacıyla ortaya çıkmıştır². Böylelikle Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle iş birliği yapmak durumunda kalan Batı Avrupa ülkeleri, iltica başvuru sahiplerinin geri gönderilmesi ve sınır kontrollerine ilişkin yenilikler geliştirmek suretiyle göç hareketliliğini önlemek istemişlerdir³. Bu sebeple özellikle göç akışına sebep olan ülkelerle yapılan geri kabul anlaşmaları ve bunun akabinde doğan güvenli üçüncü ülke kavramı, bu doğrultuda işletilen politikaların önemli bir kısmını oluşturmaktadır⁴. Avrupa ve Uluslararası Politika Profesörü Sandra Lavenex'e göre "Sığınmacılara ilişkin özel düzenlemelerin getirilmesi, yeni demokratikleşmiş ülkelerin liberal değerlere bağlılıklarını ve uluslararası mülteci rejiminin kooperatif çerçevesine katılımlarını gösterirken bu liberal değişim, bazı ülkelerin göç ülkelerine dönüşmesi ve Batı Avrupa ülkelerinin düzensiz göç dalgalarına maruz kalmaları gibi tehlikeler de doğurmaya elverişlidir"⁵. Bu sebeple göç politikaları her ne kadar insan hakları temelli yapılmaya çalışılsa da kaynak ülkelerin göçleri engellerken buna aykırı düzenlemelerde buldukları da görülebilmektedir⁶. Geri kabul anlaşmaları ve güvenli üçüncü ülke kavramları uygulanırken de yer yer bu dengenin korunamadığı tespit edilmekle beraber bunların Avrupa Birliği'nin

¹ İlke Göçmen, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku*, (Seçkin Yayıncılık, 2015), sf. 123.

² Sandra Lavenex, *Safe Third Countries*, (Central European University Press, 1999), sf. 73.

³ *Ibid.*

⁴ *Ibid.*

⁵ *Ibid.*, sf. 74.

⁶ *Ibid.*

günümüzde AB üyesi olmayan ülkelerle düzensiz göçler bakımından iş birliği halinde olmasını sağlayan önemli düzenlemeler oldukları konusunda şüphe yoktur.

Geri kabul anlaşmaları, Avrupa Birliği üye devletlerinden birine yasa dışı olarak giden veya yasal olarak gitmesine rağmen sonradan yasa dışı hale gelen üçüncü ülke vatandaşları veya vatansızların geldikleri menşe veya transit ülkeye geri kabullerini düzenlemek için Avrupa Birliği'yle üçüncü ülkeler arasında yapılan anlaşmalardır. Bu anlaşmalarla birlikte üçüncü ülke vatandaşlarının ve vatansız kimselerin transit veya menşe ülkelerine geri kabullerini düzenleyen ortak idari koşullar ve kurallar belirlenmektedir. Bu anlaşmalar, her kadar 19. yüzyıldan beri yapıyor olsa da önemini özellikle de Avrupa Birliği'nin Sovyet Blok'unun ve Berlin Duvarı'nın yıkılması sonrası genişlediği dönemde kazanmıştır⁷. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin sınırların açılmasıyla birlikte bu sınırlardan Batı Avrupa'ya ilerleme amacı güden göçmenlerin bu ilerleyişlerini yavaşlatmak ve göç akışını düzenlemek amacıyla Birlik, topluluk dışında kalan ülkelerle ikili geri kabul anlaşmaları yapmaya başlamıştır⁸. 1990 Schengen Sözleşmesi'yle bir yandan iç sınırların kaldırılması süreci devam ederken yine bu sözleşme ışığında Schengen bölgesinde bulunan yabancıların sınır dışı edilmeleri söz konusu olmaya başlamış, Avrupa Birliği, transit ülke haline gelen Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle Geri Kabul Anlaşmaları imzalamıştır⁹. İlk geri kabul anlaşması 1851 yılındaki Gotha Anlaşması'dır, daha sonra bunu 1906'da Hollanda ve Almanya arasında yapılan geri kabul anlaşması takip etmiş, II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş dönemleri sonrası bu göç politikasına eğilim hızla artış göstermiştir¹⁰. Anlaşmaların içeriğini iki yükümlülük oluşturur: Schengen bölgesine yasa dışı yollarla giriş yapmış üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızların geri gönderilmesi ile taraflardan birinin kendi sınırları üzerinden gelen tüm düzensiz göçmenleri kabul etme yükümlülükleri. Geri kabul anlaşmalarında tarafların yükümlülükleri ve

⁷ Türker Saliji, *Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye Örneği* (Ankara Üniversitesi, 2018), sf. 33.

⁸ *Ibid.*, sf. 34.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ Türker Saliji, *Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye Örneği* (Ankara Üniversitesi, 2018), sf. 33

sorumlulukları eşit olarak düzenlenmemektedir, bu yönden iki devlet bakımından çıkan asimetrik tablonun dezavantajlı olan kaynak veya transit ülke bakımından kabulünün sebepleri ekonomik ve siyasi olabilmektedir. Bu anlaşmaların imzalanması karşılığında Avrupa Birliği, karşı tarafa ticari imtiyazlar sağlayabilmekte veya vize serbestisi konusunda karşı tarafla anlaşabilmekteyken üçüncü ülkelerin bu anlaşmaları AB'ye üyelik sürecinin bir parçası olarak gördükleri de söylenmektedir. 23 Eylül 2020'de hazırlanan Yeni AB Göç Paketi'nde de üçüncü ülkelerin teşvik edildiği bu geri kabul prosedüründe AB'nin göç idaresine dair amaçlarının taraflar arasındaki karşılıklı çıkarların farklı yönleriyle dengelenmesi gerektiği belirtilmiştir¹¹. Geri kabul anlaşmalarının en önemli niteliklerinden biri de düzensiz göçmenleri kabul eden ülkelere sığınmacıların ve düzensiz göçmenlerin iadesi için yasal dayanak sağlamalarıdır.

Geri kabul anlaşmaları sayesinde AB dış sınırları için oluşan güvenlik bölgesini, AB'nin güvenli üçüncü ülke olarak tanıdığı ülkeler oluşturmaktadır¹². Bu kavramın Avrupa Birliği'nce düzenlenmesiyle birlikte AB üye devletlerinin üçüncü ülkeler üzerinde siyasi ve hukuki bir hakimiyet kurduğuna değinen Lavenex, bu kavramla birlikte AB'nin üçüncü ülkelerin ulusal hukuklarında düzenlenen iltica sistemlerine dahil olduğunu belirtmektedir¹³. Her ne kadar güvenli üçüncü ülkeye menşe ülke dışında sığınmacının koruma bulabileceği bir ülke denebilse de "1992 Londra Önergesi'nin kabulünden sonra dahi 'güvenli' konseptinin nasıl uygulanacağı hakkında veya AB üye devletlerinin iltica başvurularını 'güvenli üçüncü ülke' sebebiyle reddederken uyguladıkları kriterlerde bir konsensusa varılamamıştır"¹⁴. Buna karşılık düzenlemelerin genel olarak üç noktada toplandığı görülmektedir: düzensiz göçmenin geri gönderileceği üçüncü ülkedeki kalış süresi ve ülkeyle arasında bir bağlantı olması,

¹¹ European Commission, *New Pact on Migration and Asylum: Questions and Answer*, 23 September 2020, Press Release. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_20_1707

¹² Türker Saliji, *Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye Örneği* (Ankara Üniversitesi, 2018), sf. 35.

¹³ Sandra Lavenex, *Safe Third Countries*, (Central European University Press, 1999), sf. 76.

¹⁴ *Ibid.*

ülkenin giriş veya sığınma talebinin reddine ilişkin kişinin bağımsız yasal inceleme talebinin mümkün olması, sığınmacının reddi durumunda usule ilişkin somut güvencelerin bulunması¹⁵. Buna rağmen AB’de bu konsept için ortak bir tanım yapılmadığını, kimi ülkelerin Londra Önergesi’nde kabul edilmiş olduğu şekilde ve AB’nin de TR – AB Geri Kabul Anlaşması kapsamında karşımıza çıkacağı gibi sığınmacının sırf transit ülke olarak kullandığı bir ülkeyi güvenli üçüncü ülke olarak kabul ettikleri örneğiyle açıklamak mümkündür. Bu kavramın uygulanmasıyla ilgili bir diğer problemin de uluslararası hukuk alanından doğduğu söylenmektedir. Her ne kadar uluslararası teamül hukuku, devletleri kendi vatandaşlarını geri kabule zorlasa da bunun yabancılar için söz konusu olmadığını belirtenler, bu kavramın hukuki bir dayanağı olmadığını savunmaktadırlar¹⁶.

Henüz AB’de ortak bir tanım bulunmamasına rağmen güvenli üçüncü ülke kavramı özellikle de mülteci statüsünün belirlenme prosedürlerinde kabul edilme kriteri olarak sıkça kullanılmaktadır. Güvenli üçüncü ülke olarak tabir edilen ülkelerin geri kabul anlaşmalarının yanında mültecilerle ilgili sözleşmelerin veya insan haklarıyla alakalı diğer uluslararası metinlerin de yükümlülüklerini üstlendiği kabul edilmektedir¹⁷. 1951 Cenevre Sözleşmesi, 1967 New York Protokolü, 1984 BM İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi anlaşmalar devletleri, kendi sınırlarına geçiş yapmış herkesin güvenliğinin, yaşam hakkının ya da özgürlüğünün tehdit altında olduğu ülke ve bölgelere göndermemekle yükümlü kılar. Bu anlamda AB’nin üçüncü ülkelerle yaptığı geri kabul anlaşmalarının bahsettiğimiz uluslararası sözleşmelerin hak ve yükümlülükleri de kapsayacak şekilde düzenlenmesi gerekmekte olup böylece oluşan güvenli üçüncü ülke de AB sınırlarından geri gönderilen kişiler için tehlike arz edecek bir ülke veya bölge değil, kişinin uluslararası

¹⁵ Sandra Lavenex, *Safe Third Countries*, (Central European University Press, 1999), sf. 76.

¹⁶ *Ibid*, sf. 78.

¹⁷ Türker Saliji, *Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye Örneği* (Ankara Üniversitesi, 2018), sf. 36.

korumadan faydalanabileceği bir ülke veya bölge olmalıdır. Bu kapsamda ortaya çıkan sorunlara ileride detaylıca değinilecektir.

Güvenli üçüncü ülke konusu gerek uygulamasıyla gerek kavramsal olarak eksik bir sistem olarak yorumlanabilmektedir ancak dış sınır kontrolü sağlamak ve düzensiz göçü önleme bakımından Birlik'in sıklıkla başvurduğu önemli bir konsept olduğu kabul edilmektedir. Yeni AB Göç Paketi'nde üçüncü ülkelerle iş birliğinin geri kabul hususunda güçlendirileceği belirtilmiş, geri dönüşlerin kolaylaştırılması için geri kabul anlaşması gibi araçların kullanımının devam edeceği öngörülmüştür. 23 Eylül 2020'de hazırlanan bu belgeye bakıldığında AB'nin düzensiz göçmenler bakımından geri kabul konusunda iş birliği sağlamaya yönelik olarak ilgili tasarruflarda bulunmaya büyük önem verdiği görülmektedir¹⁸. Uygulamada ortaya çıkan problemlerin de son yıllarda AB tarafından ortak olarak kabul edilecek bir güvenli üçüncü ülke listesiyle giderilmesi beklenmektedir. Halihazırdaki düzenlemeler göz önüne alındığında üçüncü ülkelerin bu sisteme katılmalarının ve bu ülkelerle yapılması hedeflenen iş birliğinin tek hukuki dayanağı iki taraflı geri kabul anlaşmaları olarak görülmektedir¹⁹.

II. YASAL DÜZENLEMELER

Avrupa Birliği Hukuku kapsamında, bir üye devletin sığınma başvurusunda bulunmuş bir kimseyi, onun başvurusunu incelemek için güvenli kabul edilen ve yasal düzenlemelerde belirlenmiş olan bazı şartları sağlayan üçüncü bir ülkeye göndermesine izin verilmektedir²⁰. Bu hususa ilişkin çeşitli düzenlemeler vardır.

¹⁸ European Commission, *New Pact on Migration and Asylum: Questions and Answer*, 23 September 2020, Press Release. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_20_1707

¹⁹ Sandra Lavenex, *Safe Third Countries*, (Central European University Press, 1999), sf. 78.

²⁰ Avrupa Konseyi, *Sığınma ,sınırlar ve göç ile ilgili Avrupa Hukuku el kitabı*, (Lüksemburg, Avrupa Birliği Resmi Yayınlar Ofisi, 2015), s.79.

Avrupa Birliği'nde güvenli üçüncü ülke uygulaması ilk defa, üye devletler arasında sorumluluk paylaşımı öngören Schengen Anlaşmasında²¹ düzenlenmiştir. Bu anlaşma, 19 Haziran 1990 yılında yürürlüğe girmiştir ve böylelikle Avrupa Birliği ortak sığınma ve göç politikasının ilk adımı atılmıştır. Bu anlaşmaya göre, “Schengen ülkeleri”, sığınma taleplerini kendi ulusal düzenlemelerine ve kurallarına değerlendirmeye devam etmelerine rağmen, bir sorumluluk dağıtım sistemi oluşturulmasını öngörmüşlerdir. Schengen Anlaşmasının yürürlüğe girmesiyle, akit devletler sığınma hakkı konusunda üç önemli önlemi uygulamaya sürmüşlerdir. Anlaşmanın 28 ila 38.maddeleri arasında, hangi üye devletin sığınma talebini inceleyeceği, sığınma taleplerinin incelenmesinde benimsenen mekanizmalar, asılsız sığınma talepleri için kısaltılmış prosedürler ve son olarak, üye devletlerin ulusal sığınma prosedürleri için asgari standartları belirlemek zorunda oldukları düzenlenmiştir.

1997 yılında imzalanan Dublin Antlaşması²², Schengen Anlaşmasında belirlenen bu hususları daha detaylı bir şekilde düzenlemiş ve esasen Schengen Anlaşmasının ilgili hükümlerinin yerine geçmiştir²³. Ancak Dublin Antlaşmasında yer verilen hususlar, tıpkı Schengen Anlaşmasında olduğu gibi başarılı sonuçlar vermemiştir. Ayrıca iki belge de sığınmacı ve düzensiz göçmen sayısındaki artış karşısında yetersiz kalmıştır. Dolayısıyla Avrupa Birliği ortak bir sığınma politikası belirlemek ve üye devletler arasında sığınma başvurularının değerlendirilmesinde sorumluluk dağıtım sistemini iyileştirmek adına 2003 yılında Dublin Tüzüğü ya da bir başka ismiyle Dublin II²⁴ kabul edilmiştir²⁵.

²¹ Schengen Anlaşması, Agreement of 14 June 1985 between the Governments of the States of the Benelux Economic Union, The Federal Republic of Germany and the French Republic on the gradual abolition of checks at their borders, OJ L 239, 22.09.2000. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922\(02\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:42000A0922(02)&from=EN), Erişim Tarihi: 21.04.2020.

²² Convention Determining the State responsible for examining applications for asylum lodged in one of the Member States of the European Communities-Dublin Convention, OJ C 254, 19.08.1997. <https://www.refworld.org/docid/3ae6b38714.html>, Erişim Tarihi: 21.04.2020.

²³ Dr. Kutluhan Bozkurt, LL.M, Eur., *Avrupa Birliği Politikaları ve Düzenlemeleri Kapsamında Göç Hukuku Mülteci Statüsü ve Sığınma*, (İstanbul, Legal Yayıncılık A.Ş., 2018), s.104.

²⁴ Dublin II Council Regulation (EC) No. 242/2003 Establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an asylum application lodged in one of the Member States by a third-country national, 18.02.2003. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:050:0001:0010:EN:PDF>. Erişim Tarihi: 21.04.2020.

Dublin II, bir taraftan AB üye devletlerinin iç hukuklarındaki sığınma düzenlemelerini ortaklaştırmak, diğer bir taraftan ise sığınmacı alışverişinin -“*asylum shopping*”- önlenmesi amacıyla düzenlenmiştir. Sığınmacı alışverişi, sığınmacıların kendileri için en uygun ve en kolay ülkeyi seçerek, orada sığınma haklarını kullanmalarını ifade etmektedir. Böylece AB, Dublin II ile sığınmacıların birden fazla üye devlette sığınma başvurusunda bulunmasını engellemek istemiş ve bu tüzük ile üye devletlerin uymak durumunda oldukları prosedür ve asgari standartlar belirlemiştir²⁶. Ancak Avrupa Komisyonu, 2007’de hazırladığı bir raporda, 2003-2005 yılları arasında yapılan sığınma başvurularının yalnızca %11.5’inin Dublin Sistemi’ne göre değerlendirildiğini belirtmiş ve sistemin bir kez daha yetersiz kaldığına kanaat getirmiştir. Bunun üzerine 2013 yılında şuan yürürlükte olan Dublin III Tüzüğü²⁷ kabul edilmiştir²⁸.

Dublin III, Danimarka hariç bütün AB üye devletlerinin yanı sıra, AB üyesi olmayan İsviçre, İzlanda, Liechtenstein ve Norveç tarafında da uygulanmaktadır. Danimarka ise AB ile bir anlaşma yaparak Dublin II’de yer alan sistemi uygulamayı tercih etmiştir. Dublin III, Dublin II’nin eksiklerini tamamlamak ve Dublin II’de öngörülen sistemi daha düzenli ve anlaşılır bir hale getirmek amacıyla kabul edilmiştir. Ayrıca AIHM ve ABAD içtihatları ile ECRE ve BMMYK raporları dikkate alınarak düzenlenmiş bir belge niteliği taşımaktadır.

Dublin Sistemi’nin temelinde, Dublin Tüzüğünü uygulayan ülkelerin tümünün BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı ve Avrupa İnsan Hakları

²⁵ Bozkurt, *Avrupa Birliği Politikaları ve Düzenlemeleri Kapsamında Göç Hukuku Mülteci Statüsü ve Sığınma*, s. 133.

²⁶ *Ibid.*, s.134.

²⁷ Dublin III: Regulation (EU) No. 604/2013 of the European Parliament and of the Council establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application of international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or a stateless person (recast), 26.06.2013, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0604&from=EN>, Erişim Tarihi 21.04.2020.

²⁸ Report from the Commission to the European Parliament and the Council on the evaluation of the Dublin System [SEC(2007) 742] / COM/2007/0299 final / <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:%2052%20007D%20C0299&from=EN:PDF>, Erişim Tarihi: 21.04.2020.

Sözleşmesi ile güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklere saygılı olduğu ve 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin belirlediği ilke ve esaslara göre hareket ettikleri karinesi yatmaktadır. Bu bağlamda Dublin Tüzüğü'nü uygulayan her ülke “güvenli” olarak kabul edilmiştir. Bu karine, aşağıda daha detaylı bir şekilde inceleneceği üzere, başta AİHM'in *M.S.S v. Belçika ve Yunanistan*²⁹ kararında eleştirilmiştir. Kararda AİHM, Belçika'nın başvurucuyu Yunanistan'a göndermeden önce yeterli değerlendirmedeği yapmadığından bahisle, AİHS m.3'ten doğan pozitif yükümlülüğünü ihlal ettiğine karar vermiştir. Bu bağlamda Dublin Tüzüğü ile tüzüğü uygulayan bütün ülkelerin “güvenli” olduğu ve bu ülkelerin hepsinin sığınmacılara eşit şartlarda uluslararası koruma sağladığı karinesi, AİHM ve ABAD tarafından teorik ve gerçekçiliği olmayan bir söylem olarak nitelendirilmiş, BMMYK ve ECRE tarafından da eleştirilmiştir³⁰.

Dublin III'ün öngördüğü sorumluluk dağıtım sistemi, AB'nin dış sınırlarında bulunan Yunanistan ve İtalya gibi üye ülkelere orantısız bir yük yüklemiştir. Kitlesel sığınmacı akınları ile gelen düzensiz göçmenlerin sayısının özellikle Suriye'deki iç savaş nedeniyle çok yüksek sayılara ulaşması, Dublin III'ün yetersiz kalmasına neden olmuştur³¹. Bu yüzden Komisyon, Dublin IV³² hazırlanması için 2016 yılında ve Yeni bir Göç Paketi³³ hazırlanması için ise 2020 yılında teklifte bulunmuştur ancak 2020 yılında hala Dublin III yürürlüktedir.

Dublin II m.3'te “güvenli üçüncü ülke” kavramı yer almaktaydı ancak bu kavramın tüzüğü uygulamayan ülkeler bakımından hangi ilke ve esaslara göre uygulanacağı tüzük içerisinde belirtilmediği gibi, AB çatısı altında yapılmış bir düzenleme de mevcut değildi.

²⁹ AİHM, *M.S.S v. Belçika ve Yunanistan*, [BD], no. 30696/09, 21 Ocak 2011.

³⁰ Bozkurt, *Avrupa Birliği Politikaları ve Düzenlemeleri Kapsamında Göç Hukuku Mülteci Statüsü ve Sığınma*, s.138.

³¹ *Ibid.*, s.142

³² Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an application for international protection lodged in one of the Member States by a third-country national or stateless person (recast), Brussels, 04.05.2016 COM (2016) 270 Final 2016/0133(COD).

³³ Proposal for a Regulation Of The European Parliament And Of The Council on asylum and migration management and amending Council Directive (EC) 2003/109 and the proposed Regulation (EU) XXX/XXX [Asylum and Migration Fund].

Teoride benzer ilkelere dayanan üye devletlerin iç hukuklarındaki düzenlemeler de ortak bir politika uygulanması engellemekte ve bu sebepten dolayı uygulamada sorunlara yol açmaktaydı³⁴. Üye devletlerin iç hukuklarında yer alan farklı sığınma usullerinin varlığı nedeniyle ortaya çıkan bu sıkıntıları yaşayan AB, 2005/85/EC sayılı Konsey Direktifi ile sığınma prosedürlerine ilişkin bir düzenleme kabul etmiştir. Sığınma Prosedürleri Direktifi, AB üyesi ülkeler için uluslararası koruma verme ve verilen uluslararası korumayı geri geçme konusundaki ortak usul ve esasları belirlemektedir. Dublin II Tüzüğü'nün yetersizliğine yöneltilen eleştiriler, 2005 tarihli Sığınma Prosedürleri Direktifine de yöneltilmiştir ve bu durum karşısında direktif 2013 yılında yenilenmiştir.

2013 yılında yenilenen Sığınma Prosedürleri Direktifi³⁵ ile Dublin III Tüzüğü arasında sıkı bir bağlantı bulunmaktadır. Dublin III Tüzüğü'nün 3.maddesinin 3.fıkrasında, üye devletlerin kendilerine sığınma başvurusunda bulunan kişiyi, Sığınma Prosedürleri Direktifinin belirlediği prosedür ve esaslara göre güvenli bir üçüncü ülkeye gönderme hakkı saklı tutulmuştur. Atıfta bulunulan prosedür ve esaslar ise Direktifin 37, 38 ve 39.maddelerinde belirlenmiştir. Bahsi geçen üç maddede, “ilk iltica ülkesi”, “güvenli üçüncü ülke” ve “güvenli üçüncü Avrupa ülkesi” olmak üzere birbirinden farklı üç kavram yer almaktadır. SPD m.37’de yer alan ilk iltica ülkesi kavramı, sığınma talebinde bulunan kişinin halihazırda başka bir ülkede uluslararası koruma altına alındığı ve bu korumadan başvurunun değerlendirildiği sırada da etkili bir şekilde yararlanabileceği durumlarda uygulama alanı bulmaktadır. Buna karşılık, 38.maddede yer alan güvenli üçüncü ülke kavramı, kişinin uluslararası koruma talebinde bulunabileceği güvenli bir üçüncü ülkeden AB sınırlarına giriş yaptığı hallerde uygulanmaktadır. Son olarak 39.maddede “güvenli üçüncü Avrupa ülkesi”

³⁴ Violeta Moreno-Lax, *Legality of the “Safe Third Country” Notion Contested: Insights from the Law of Treaties*, in G.S. Goodwin-Gill and P.Weckel (eds), *Migration and Refugee Protection in the 21st Century: Legal Aspects – The Hague Academy of International Law Centre for Research* (Martinus Nijhoff, 2015), s.675.

³⁵ Directive 2013/32 EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on common procedures for granting and withdrawing international protection (recast), OJ L 180, 29.06.2013. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0032&from=en>, Erişim Tarihi: 21.04.2020.

kavramı düzenlenmiştir. Doktrinde “süper güvenli üçüncü ülke” olarak da adlandırılan bu kavram uyarınca, üye devletler belirli Avrupa devletlerinden yasa dışı yollarla gelen uluslararası koruma arayan kişilerin taleplerini, Avrupa bölgesindeki devletlerin insan hakları ve mülteci koruma standartlarına uygun düzenlemelere haiz olduğu varsayımına dayanarak reddedebilmektedir. Aynı varsayım, yukarıda da belirtildiği üzere Dublin Sisteminin de temelini oluşturmaktadır. Süper güvenli üçüncü ülke uygulaması, Avrupa’daki ülkelerin güvenli sayılmaları için yerine getirmeleri gereken şartların, Avrupa dışında yer alan bir ülkenin güvenli sayılmak için yerine getirmesi gereken şartlara kıyasla daha sınırlı olmasından dolayı eleştirilmektedir³⁶.

23 Eylül 2020 tarihinde, Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanmış olan Yeni AB Göç Paketi, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Birliği Konseyi’nin önüne tasarı olarak sunuldu. Yeni paket, üye ülkeler arasındaki sorumluluk dağılımına ilişkin yeni düzenlemelerin yanı sıra, hızlandırılmış ve geliştirilmiş bir sığınma prosedürünü de içermektedir³⁷. Bu bağlamda, yeni paket, Dublin III Tüzüğü’nü mülga eder niteliktedir.

Tasarının 8.maddesinin 5.fıkrasında yer alan hükme göre, üye devletlerin başvuru güvenli bir üçüncü ülkeye gönderme hakkı saklı tutulmaktadır. Tasarıda güvenli üçüncü ülke kavramının tanımına ilişkin bir hüküm bulunmamasına karşılık, 8.maddenin 5.fıkrası, Sığınma Prosedürleri Direktifine atıfta bulunarak, güvenli üçüncü ülke standartlarının bu tüzüğe göre belirleneceğini düzenlemiştir. Ayrıca tasarının AB üye devletleri üzerindeki artan göç baskısına ilişkin düzenlemelerini barındıran 50.maddesinin 4.fıkrasının (b) bendine göre, bir üye devlet üzerindeki göç baskısının belirlenmesinde, üye devletin ilk iltica ülkesi ve güvenli üçüncü ülkelerle arasındaki işbirliğinin de dikkate alınacağı belirtilmiştir. Ancak

³⁶ Roberto Cortinovis, *Asylum: The Role and Limits of the Safe Third Country Concept in EU Asylum*, (ReSOMA, 2018) Esen Aydın, *Avrupa Birliği Mevzuatında Güvenli Üçüncü Ülke Kavramı ve Türkiye – AB Geri Kabul Anlaşmasına Yansımaları*, (İstanbul Üniversitesi Yayınevi, Public and Private International Law Bulletin, 2018, s.24.

³⁷ Lauren Chadwick and Lillo Montalto Monella, *What is the EU’s New Migration Pact and How Has It Been Received?* Euronews, 08.10.2020. <https://www.euronews.com/2020/09/24/what-is-the-eu-s-new-migration-pact-and-how-has-it-been-received>.

tasarıda “güvenli üçüncü Avrupa ülkesi” kavramına ilişkin herhangi bir atıfta bulunulmamıştır.

III. GÜVENLİ ÜÇÜNCÜ ÜLKE UYGULAMASI VE UYGULAMAYA YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

2013/32 sayılı Sığınma Prosedürleri Direktifinin 38.maddesinin 1.fıkrası, bir ülkenin güvenli üçüncü ülke olarak nitelendirilmesi için gerekli olan şartları düzenlemektedir. Buna göre:

- i. Irk, din, tabiiyet, belirli bir sosyal gruba mensup olma veya siyasi düşünceleri nedeniyle kişinin hayat ve özgürlüğü tehlike altında olmaması,
- ii. 2011/95 sayılı Vasıf Direktifinde tanımlanan ciddi zarar riskinin mevcut olmaması
- iii. 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi uyarınca *non-refoulement* ilkesine uyuluyor olması,
- iv. Kişinin uluslararası hukukta kabul edildiği şekilde işkence ya da zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele görme yasağına aykırı olarak yer değiştirilmesi yasağına uyulması
- v. Kişinin mülteci statüsü talep etme imkanı bulunması ve mülteci statüsünün kazanılması halinde 1951 Cenevre Sözleşmesi’nde öngörülen korumanın sağlanması

şartlarını yerine getiren bir ülke, güvenli üçüncü ülke olarak nitelendirilebilmektedir. Ancak bu şartların gerçekleşmesi, yalnızca söz konusu ülkenin güvenli olarak tabir edilebilmesi için öngörülen şartlardır. Kişilerin güvenli üçüncü ülkelere gönderilmesi için başka şartlar da 38.maddenin 2.fıkrasında belirlenmiş ancak bu şartların uygulanması ilişkin temel ilke ve yöntemler üye devletlerin iç hukuklarında yapacakları düzenlemelere bırakılmıştır³⁸. Doktrinde Direktifin üye devletlere bu denli geniş bir takdir yetkisi tanınması eleştirilmektedir zira üye devletlere bırakılan bu geniş takdir yetkisi, Sığınma Prosedürü Direktifinin

³⁸ Aydın, *Avrupa Birliği Mevzuatında Güvenli Üçüncü Ülke Kavramı ve Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşmasına Yansımaları*, s.25.

düzenlenmesinde dikkate alınan üye devletler arasında ortak bir göç politikası oluşturma amacıyla örtüşmemektedir³⁹.

38.maddenin 2.fıkrasının (a) bendine göre devletler, kendilerine uluslararası koruma başvurusunda yapmış olan kişi ile üçüncü ülke arasında, kişinin bu ülkeye gitmesini anlamlı gösterecek bir bağlantı olup olmadığını kendi ulusal hukuk düzenlemelerine göre incelemelidir. Bu madde kapsamında belirlenen anlamlı bağlantının ne olduğu ise, ülkeden ülkeye değiştirmektedir. BMMYK ve ECRE, bir kimsenin transit olarak bir ülkede bulunmuş olmasının, tek başına “anlamlı bağlantı” olarak nitelendirilemeyeceği görüşündedir. Anlamlı bağlantının bulunabilmesi için, kişinin gönderileceği ülke arasında ailevi veya kültürel bağ bulunması gerekmektedir⁴⁰.

Söz konusu maddenin (b) bendine göre ise devletler, bir ülkenin başvuru sahibi için güvenli olup olmadığı veya bir devletin genel olarak güvenli olup olmadığına ilişkin iç hukuk kurallarına dayanmalı ve her başvurucu için somut olay bazında ve bireysel değerlendirme yapmalıdır veya 1.fıkırdaki yer alan şartları sağlayan ulusal güvenli üçüncü ülke listeleri hazırlayarak başvuruları bu şekilde değerlendirmelidir. Ülkelerin ulusal “güvenli üçüncü ülke” listeleri yapmaları, başvuruların bireysel değerlendirilmesi ilkesiyle örtüşmemektedir. Bir başvurucu için güvenli olarak kabul edilen bir ülke, bir başka başvurucu için güvenli olmayabilir. Bir ülkeyi genel olarak güvenli saymak, o ülkeye gönderilecek olan azınlık gruplarının ayrımcılığa uğraması hususunda bireysel değerlendirme yapılmasının önüne geçmektedir. AEDH, EuroMed Rights ve FIDH 2016 yılında ortaklaşa hazırladıkları bir

³⁹ Vincent Chetail, *Looking Beyond the Rhetoric of the Refugee Crisis: The Failed Reform of the Common European Asylum System*, (European Journal of Human Rights, 2016), s. 584-585.

⁴⁰ UNHCR, *UNHCR comments on the European Commission's proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on minimum standards on procedures in Member States for granting and withdrawing international protection* (COM (2009)554, 21 October 2009), August 2010, s.34, <http://www.refworld.org/docid/4c63ebd32.html>. Erişim Tarihi: 05.05.2020 ;ECRE, *Debunking the “Safe Third Country” Myth*, (Policy Note, 2018), s.3.

raporda, güvenli üçüncü ülke listelerinin özellikle LGBT mensuplarının haklarını ihlal ettiğini belirtmiştir⁴¹.

Ayrıca ulusal güvenli üçüncü ülke listeleri, ortak bir göç politikası amacının da önüne geçmektedir çünkü her ülkenin hazırladığı liste birbirinden farklıdır. Avrupa Komisyonu, ülkelerin kendi ulusal güvenli üçüncü ülke listelerini hazırlamasının yerine, ortak bir “Avrupa Birliği güvenli üçüncü ülke listesi” hazırlama teklifinde bulunmuştur⁴². Listede, Dublin Tüzüğüne uygulayan ve bundan dolayı güvenlik karinesinden yararlanan bütün ülkeler, Arnavutluk, Bosna ve Hersek, Makedonya, Kosova, Karadağ, Sırbistan ve Türkiye bulunmaktadır.

Son olarak, 38.maddenin 2.fıkrasının (c) bendi, başvurucuya gönderileceği ülkenin kendisi için güvenli olmadığından veya gönderileceği ülke ile arasında anlamı bağlantı bulunmadığından bahisle karara itiraz etme hakkı tanınmasını öngörmektedir. Bu hüküm, 2005 tarihli Sığınma Prosedürü Direktifinde yer almamaktaydı. AİHM ve ABAD’ın güvenli üçüncü ülke ilgili içtihatları ve BMMYK ile ECRE’nin raporları doğrultusunda, 2013/32 sayılı yenilenmiş Sığınma Prosedüründe, kişiye geri gönderme kararı ile ilgili itiraz hakkı tanınmıştır ve bu karara karşı başvuru her temyiz ve itiraz süreci, kararın infazını doğrudan ertelemektedir⁴³.

AİHM, *M.S.S v. Belçika ve Yunanistan* kararında, Dublin sisteminin dayandığı “güvenlik karinesinin”, üye devletlerin kişileri gönderecekleri diğer üye devletin güvenli olup olmadığına, özellikle gönderilecek olan kişinin gittiği ülkede AİHS m.3 altında yasaklanan işkence ya da zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muameleye uğrama riskine ilişkin

⁴¹ AEDH/EuroMED Rights/FIDH, “Safe” Countries: A denial of asylum, 2016, s.7.

⁴² European Commission, *Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council Establishing an EU Common list of safe countries for the purposes of Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council on common procedures for granting and withdrawing international protection, and amending Directive 2013/32/EU*, Brussels, 9.9.2015 COM(2015) 452 final 2015/0211 (COD).

⁴³ Bozkurt, *Avrupa Birliği Politikaları ve Düzenlemeleri Kapsamında Göç Hukuku Mülteci Statüsü ve Sığınma*, s. 127.

değerlendirme yapma yükümlülüğünü ortadan kaldırmadığına karar vermiştir. Söz konusu davada, başvuru, Afgan vatandaşıdır ve Afganistan'dan ayrıldıktan sonra, Yunanistan üzerinden Avrupa Birliği'ne girerek, Belçika'da sığınma başvurusunda bulunmuştur. Belçika, başvuru Dublin transferi ile Yunanistan'a göndermiştir ve başvuru, Yunanistan'da 2 ay gözaltında kaldıktan sonra serbest bırakılmıştır. Başvuru, AİHM'ne, Yunanistan'daki gözaltı şartlarının AİHS m.3'te düzenlenen işkence ya da zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele yasağı ile uyumlu olmadığını, hakkın ihlalinin dolayısıyla yalnızca Yunanistan'ın değil, aynı zamanda kendisini Yunanistan'a gönderen Belçika'nın da sorumlu olduğunu iddia ederek başvurmuştur. AİHM, Yunanistan'ın Dublin Tüzüğü'nü uygulayan bir ülke olduğu gerçeği yüzünden karineten güvenli sayılamayacağını, sığınmacıların Yunanistan'da gördükleri muamele hakkında BMMYK ve Uluslararası Af Örgütü'nün pek çok sayıda raporunun bulunduğunu ve dolayısıyla Belçika'nın 3.maddeden doğan pozitif yükümlülüğünü ihlal ettiğine karar vermiştir. Ayrıca, AİHM, kişilerin gönderilecekleri ülkenin güvenli olmadığına ilişkin itiraz hakkı olması gerektiğini savunmuş ve başvurucuya bu hakkın tanınmamasının yine 3.maddenin ihlalinin teşkil ettiğine karar vermiştir.

ABAD, AİHM'in bu içtihadını, 2011 yılında verdiği N.S ve M.E kararında⁴⁴ desteklemiştir. Başvuru Afgan vatandaşı, Türkiye üzerinden Yunanistan'a ulaşmıştır ancak Yunanistan'da sığınma başvurusunda bulunmadan, Yunanistan başvuru tekrarından Türkiye'ye göndermiştir. Türkiye'de bir süre gözaltında kaldıktan sonra başvuru, Yunanistan üzerinden tekrar AB'ye girerek, Birleşik Krallık'ta sığınma başvurusunda bulunmuştur. Birleşik Krallık, başvuru Dublin transferi ile Yunanistan'a gönderilmesine karar vermiştir. Başvuru, İngiltere İçişleri Bakanlığında transferin durdurulmasını ve durdurulmadığı takdirde, Yunanistan'ın 1951 Cenevre Sözleşmesinde yer alan geri gönderme yasağını ihlal ederek, kendisini Türkiye'ye göndereceğini söylemiştir. Bunun üzerine İngiliz

⁴⁴ CJEU, Joined Cases C-411/10 and C-493/10 N.S. and M.E., Judgment of 21 December 2011.

mahkemeleri, ön karar usulü ile ABAD'a başvurmuştur. ABAD, güvenlik karinesinin her durumda işletilemeyeceğine ve somut olayda başvuruçunun Yunanistan tarafından Türkiye'ye gönderilmesinin geri gönderme yasağını ihlal edeceğinden bahisle, Birleşik Krallık'ın Dublin transferini durdurmasına karar vermiştir. Dolayısıyla her iki kararda da, mahkemeler, bir ülkenin teoride güvenli görülmesi veya gönderilen kişilerin 1951 Cenevre Sözleşmesi standartlarına uygun muamele göreceğinin teoride var olmasının kişilerin bu ülkelere gönderilmesi için yeterli olmadığına, ülkelerin pratikte de güvenli olmaları gerektiğine karar vermiştir. Sonuç olarak bir ülke teorikte güvenli görünse bile, bu durum kişiyi gönderecek olan üye devletin inceleme yapma yükümlülüğünü ortadan kaldırmamaktadır. Yine her iki kararda da, gönderilecek olan kişilere, gönderme kararına karşı bir itiraz hakkı tanınması gerektiğini belirtilmiştir ve böylece, m.38/2-c hükmü 2013 yılında Sığınma Prosedürleri Direktifine eklenmiştir.⁴⁵

Doktrinde bazı yazarlar, güvenli üçüncü ülke uygulamasının politik bir uygulama savunmaktadır⁴⁶. AB'nin güvenli üçüncü ülke uygulamasını kabul etmekteki yegâne amacının sığınmacıları kendi sınırlarından uzak tutmak olduğunu savunan yazarlar, aslında güvenli üçüncü ülke olmayan ülkelerin dahi güvenli olarak belirlendiğini ileri sürmektedir. Buna örnek olarak, Macaristan'ın BMMYK tarafından güvenli görülmeyen Sırbistan'ı güvenli üçüncü ülke olarak kabul etmesi gösterilmektedir⁴⁷. Ayrıca Yunanistan, Türkiye'yi "güvenli üçüncü ülke" olarak kabul etmiştir ancak aşağıda daha detaylı açıklanacağı üzere, Türkiye'nin güvenli üçüncü ülke olduğunu kabul etmek mümkün görülmemektedir.

Güvenli üçüncü ülke uygulamasına yönetilen bir diğer eleştiri, bu uygulamanın kişilerin iltica hakkını ellerinden aldığına ilişkindir. Uygulama, dolaylı olarak sığınmacılar bakımından coğrafi olarak en yakın ülkede sığınma başvurusunda bulunma yükümlülüğü

⁴⁵ Moreno-Lax, *Legality of the "Safe Third Country" Notion Contested: Insights from the Law of Treaties*, s.681.

⁴⁶ Yıldırım Turan, Osman Şaşkın, *AB'ye İltica Başvurularının Değerlendirilmesinde Geri Kabul ve Güvenli Üçüncü Ülke Tartışmaları*, (PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Şubat 2017, Cilt:3, Sayı 1), s. 53

⁴⁷ M. Uğur Ekinci., *Türkiye-Ab Geri Kabul Anlaşması ve Vize Diyaloğu*, (İstanbul, SETA, 2016), s.32.

oluşturmaktadır. Bu yükümlülüğe uymayan kişilerin, başvuruda buldukları ülkede gözetiminde tutulmasının 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 31.maddesine aykırı düştüğü savunulmaktadır⁴⁸.

Her ne kadar güvenli üçüncü ülke uygulaması AB Hukukunda sürekli geliştirilmeye ve üye devletler arasında ortak bir uygulama haline getirilmeye çalışılıyorsa da, yukarıda da açıklandığı üzere uygulamanın dayandığı temel ilke ve esaslara ilişkin yöneltmiş önemli eleştiriler vardır. Bu temel ilke ve esaslara ilişkin problemlerin, yukarıda bahsedilen henüz tasarı aşamasında olan yeni paketle giderilip giderilemeyeceği hususu ise meçhuldür⁴⁹, zira Komisyon tasarıda, “güvenli üçüncü ülke” kavramına ilişkin yeni bir açıklama yapmamış olup, yalnızca Sığınma Prosedürleri Direktifine atıfta bulunmakla yetinmiştir.

IV. GÜVENLİ ÜÇÜNCÜ ÜLKE OLARAK TÜRKİYE

Türkiye ve Avrupa Birliği arasında 2013'te imzalanan “Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma”, Avrupa Birliği'nin düzensiz göçe ilişkin tasarruflarından birini oluşturmaktadır⁵⁰. Bu anlaşmada “Türkiye veya AB üyesi bir devlet” için “düzensiz göçmen olan vatandaş, üçüncü ülke vatandaşı veya vatansız kişinin duruma göre geri kabulü veya transit geçişi ile ilgili koşullar, esaslar ve usuller karşılıklılık temelinde”⁵¹ düzenlenmektedir. Buna göre vatandaşlar, üçüncü ülke vatandaşları veya vatansız kişiler eğer Türkiye veya AB üyesi bir devlete yasa dışı olarak girmiş veya yasal olarak girmesine rağmen sonradan yasa dışı hale

⁴⁸ Guy S. Goodwin-Gill, *Article 31 of the Convention Relating to the Status of Refugees: Non-Penalization, Detention and Protection* (2001), s.1-9.

⁴⁹ Ayrıca bkz. European Commission, *New Pact on Migration and Asylum: Questions and Answer*, 23 September 2020, Press Release. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_20_1707#improve. ; Human Rights Watch, *NGO Statement on the Pact on Migration and Asylum*, 08.10.2020, <https://www.hrw.org/news/2020/10/08/pact-migration-and-asylum#:~:text=The%20Commission%20proposes%20mandatory%20asylum,Safe%20Country%20of%20Origin%20concepts..>

⁵⁰ İlke Göçmen, *Türkiye ile Avrupa Birliği Arasındaki Geri Kabul Anlaşmasının Hukuki Yönden Analizi* (Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 2015), sf. 22.

⁵¹ *Ibid.*

gelmişse bu kişilerin iadesi söz konusudur. Bu anlaşma üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızlar bakımından 1 Ekim 2017’de yürürlüğe girerken⁵² bundan önce de göç hareketliliğine dair sorunların çözümü ve insan kaçakçılığının önlenmesi için Türkiye ve Avrupa Birliği arasında “Türkiye – AB Zirvesi Bildirisi” olarak yayınlanan bir mutabakata varılmıştır⁵³. Mutabakatın amacı “Kaçakçıların çalışma şekillerini sekteye uğratmak ve göçmenlere hayatlarını riske atmak yerine alternatif sunmak” ve “Türkiye’den AB’ye gerçekleşen düzensiz göçü sonlandırmaktır”⁵⁴. Mutabakatta 20 Mart 2016 tarihi itibarıyla Türkiye’den Yunan adalarına geçen ve sığınma başvurusunda bulunmayan veya başvuruları Sığınma Prosedürleri Direktifi’ne dayanak reddedilen veya Yunan yetkililer tarafından başvuruları kabul edilemez bulunan düzensiz göçmenlerin Türkiye’ye iadesi düzenlenmiştir⁵⁵.

Ekim 2017’de de Geri Kabul Anlaşması’nın yürürlüğe girmesiyle birlikte üçüncü ülke vatandaşı ve vatansız kişilerin Türkiye’ye geri kabulü yükümlülüğü doğmuştur⁵⁶. Anlaşmanın 4. maddesi düzensiz göçmenler bakımından bunu düzenler ve 2016’da yayımlanan Bildiri’nin aksine yalnızca Yunanistan’a geçen sığınmacıları kapsamaz.

Türkiye topraklarında bir süre kalan veya bu topraklardan transit geçiş yapan üçüncü ülke vatandaşlarının veya vatansızların Türkiye tarafından Geri Kabul Anlaşması kapsamında kabul edilebilmesi, yani bu kişilerin kabulüne yönelik bir yükümlülüğün Türkiye nezdinde doğması için Türkiye’nin AB tarafından güvenli üçüncü ülke veya ilk iltica ülkesi kategorisine alınması gerekmektedir. Eğer böyle bir kabul bulunmazsa geri gönderen AB üye devleti uluslararası hukuktan doğan ve Anlaşma’nın “etkilemezlik hükmü” (“non-affectation

⁵² Esen Aydın, *Avrupa Birliği Mevzuatında Güvenli Üçüncü Ülke Kavramı ve Türkiye – AB Geri Kabul Anlaşmasına Yansımaları*, sf. 27.

⁵³ Avrupa Konseyi, *EU – Turkey statement, 18 March 2016, Press release*, çev. Avrupa Birliği Bakanlığı (2016).

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ Esen Aydın, *Avrupa Birliği Mevzuatında Güvenli Üçüncü Ülke Kavramı ve Türkiye – AB Geri Kabul Anlaşmasına Yansımaları*, sf. 27-28.

⁵⁶ *Ibid*, sf. 28.

clause”) olarak geçen 18. maddesinde de direkt olarak atıf yapılmış uluslararası sözleşmelere aykırı hareket etmiş olacaktır⁵⁷.

Bu noktada üzerinde durulması gereken nokta, uygulamada AB tarafından güvenli üçüncü ülke olarak kabul edilen Türkiye'nin Avrupa Birliği düzenlemeleri kapsamında ve uluslararası hukuk açısından güvenli üçüncü ülke sayılıp sayılmayacağıdır.

Türkiye ve AB arasında yapılan geri kabul anlaşması üçüncü devlet vatandaşlarını kapsamadan yaklaşık bir yıl önce yapılan Türkiye – AB Zirve Bildirisi, Türkiye'den Yunan adalarına geçişlere ilişkin olacak şekilde düzenlenmiştir. Buradan çıkan sonuç yapılan geri kabul anlaşmasının özellikle Türkiye'den Yunanistan'a geçen üçüncü ülke vatandaşları ve vatansızları ilgilendirdiğidir⁵⁸. Bu sebeple Yunanistan'ın iç hukukundaki güvenli üçüncü ülkeye dair düzenlemelere değinmek yerinde olacaktır. 113/2013 numaralı Başkanlık Kararnamesi ile Yunanistan, iç hukukunu 2013/32 sayılı Sığınma Prosedürleri Direktifi ile uyumlu hale getirecek birtakım değişiklikler yapmış ve ilgili Direktif'in üçüncü ülkenin güvenli kabul edilebilmesi için aranan şartlarını sayan hükmü, Yunanistan iç hukukuna doğrudan aktarılmıştır. Bu sebeple Türkiye'nin güvenli üçüncü ülke olup olmadığı değerlendirmesi de Sığınma Prosedürleri Direktifi'nin 38. maddesi üzerinden yapılmalıdır. Bu maddeye göre bir ülkenin güvenli sayılabilmesi için “o ülkede mülteci statüsü talep etme imkanı bulunması ve mülteci statüsünün kazanılması halinde 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne uygun korumanın sağlanması” gerekir⁵⁹. Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne coğrafi çekince koyarak taraf olmuştur. Bu sebeple mültecilik statüsü yalnızca Avrupa'da meydana gelen olan olaylar nedeniyle bir yabancıya verilebilmektedir. Avrupa dışından gelen kimselere verilen şartlı mülteci statüsü yabancılara üçüncü ülkelere yerleştirilinceye kadar bir statü

⁵⁷ Agreement between the European Union and the Republic of Turkey on the readmission of persons residing without authorization (Official Journal of the European Union, 2014), art. 18.

⁵⁸ Esen Aydın, *Avrupa Birliği Mevzuatında Güvenli Üçüncü Ülke Kavramı ve Türkiye – AB Geri Kabul Anlaşmasına Yansımaları*, sf. 29.

verilmesini ifade ederken geçici koruma altında olan kişilerse uluslararası korumadan yararlanmamaktadırlar. Bu sebeple Türkiye'nin güvenli üçüncü ülke olarak kabul edilemeyeceği çünkü 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne coğrafi sınırlama koyan bir ülkenin, bu sözleşmeye uygun bir koruma sağlayamayacağı ve dolayısıyla Türkiye'nin ve onu güvenli üçüncü ülke kabul etmesi halinde AB'nin yaptıkları Geri Kabul Anlaşması'nı ihlal etmiş olacağı savunulmaktadır. Avrupa Komisyonu ise 2016 tarihli bir açıklamasında şu açıklamayı yapmıştır: “Komisyon, Sığınma Prosedürleri Direktifi'nde tanımlanan güvenli üçüncü ülke kavramının 1951 Cenevre Sözleşmesi uyarınca sağlanan korumadan yararlanma olanağını gerekli kılmaktadır ancak bu, güvenli üçüncü ülke kabul edilen bir ülkenin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni coğrafi çekince olmadan kabul etmesi gerektiği anlamına gelmez”⁶⁰. Nitekim Direktif'in 39. maddesinde de “süper” güvenli üçüncü ülke kabul edilecek ülkelerin Cenevre Sözleşmesi'ne sınırlama getirilmeden taraf olmaları koşulu bulunmaktadır⁶¹. Güvenli üçüncü ülke sayılmanın şartlarını düzenleyen Direktif'in 38. maddesi böyle bir ifadeye yer vermezken yalnızca ülke tarafından geri gönderilen düzensiz göçmene “mülteci statüsü talep etme imkanı sağlanması veya Sözleşme'de öngörülen korumaya uygun koruma sağlanması”⁶² gerektiği sayılmıştır. Böylece Türkiye'yi güvenli üçüncü ülke olarak kabul eden Avrupa Birliği'nin aksine İsviçre, İngiltere gibi bazı Avrupa devletlerinde ulusal mahkemeler 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne getirdiği coğrafi çekince sebebiyle Türkiye'nin iltica başvurusunda bulunanlar için etkili bir koruma sağlamayacağına hükmetmiş durumdadır. Söz konusu ülkelerin göç meselesinde yetkili makamlarının uygulamalarına bakıldığında da bu yönde kararlar verildiği görülmektedir⁶³.

⁶⁰ Avrupa Komisyonu, *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on the State Play of Implementation of the Priority Actions under the European Agenda on Migration*, (2016), sf. 18.

⁶¹ Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on common procedures for granting and withdrawing international protection (recast) (Official Journal of the European Union, 2013), art. 39.

⁶² *Ibid.*, çev. Esen Aydın, art. 38.

⁶³ European Council on Refugees and Exiles, *Debunking The “Safe Third Country” Myth*, (2017), sf. 3.

Türkiye'nin, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi sınır sebebiyle, AB tarafından güvenli üçüncü ülke olarak kabul edilmeden önce Direktif'in 38. maddesi ışığında Cenevre Sözleşmesi'nde düzenlenen korumayı sığınmacılara sağlayacağını garantisini vermesi gerekmektedir⁶⁴. BMMYK, Sözleşme'de düzenlenen korumayı “etkin koruma” şeklinde ifade eder, bu kavramın içeriği ise doktrinde tartışma yaratmıştır. Kimi yazarlar, Cenevre Sözleşmesi'nde ifade edilen korumanın yalnızca sınır dışı etme yasağı olduğunu ileri sürmektedir⁶⁵. Bir başka görüş Sözleşme'nin çekince konulamayacak maddelerinin “etkin koruma” tanımına girdiğini belirtmektedir. Bu düşünceyle temel korumanın içerisinde 1, 3, 4, 16/1, 33, 36 – 46 dışındaki maddelerin tamamının sayılması gerekmektedir⁶⁶. BMMYK da korumanın etkili olabilmesi için gönderilen ülkede işkence veya geri gönderme riski olmamasını, kişiler için insani yaşam şartları sağlanmasını ve bu doğrultuda istihdam, sağlık hizmetleri, eğitim ve ikamet izni gibi hakların düzenlenmesi gerektiğini belirtmektedir⁶⁷. Doktrinde ayrıca etkin korumanın sağlanabilmesi için sığınmacının gönderildiği üçüncü ülkeye yasal bir şekilde girme ve bu ülkede kalma hakkına sahip olması, sığınmacının iltica başvurusunun esastan değerlendirilme imkanının bulunması, hakların düzenlenmesinin yanı sıra uygulamanın da düzgün işleyebilmesi, “suç ortaklığı ilkesi” gibi şartların sayıldığı görülmektedir⁶⁸.

Türkiye'de 2014 yılında yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu bahsedilen anlamda Cenevre Sözleşmesi'ne uygun olarak düzenlenmiştir. Bu kanuna göre

⁶⁴ Esen Aydın, *Avrupa Birliği Mevzuatında Güvenli Üçüncü Ülke Kavramı ve Türkiye – AB Geri Kabul Anlaşmasına Yansımaları*, sf. 31.

⁶⁵ Kay Heilbronner, *Legal Requirements for the EU – Turkey Refugee Agreement: A Reply to J. Hathaway*, çev. Esen Aydın (VerfBlog, 2016), <https://verfassungsblog.de/legal-requirements-for-the-eu-turkey-refugee-agreement-a-reply-to-j-hathaway/>

⁶⁶ S. H. Legomsky, *Secondary Refugee Movements and the Return of Asylum Seekers to Third Countries: The Meaning of Effective Protection*, çev. Esen Aydın (International Journal of Refugee Law, 2003).

⁶⁷ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), *Legal considerations on the return of asylum-seekers and refugees from Greece to Turkey as part of the EU-Turkey Cooperation in Tackling the Migration Crisis under the safe third country and first country of asylum concept* (2016), <https://www.refworld.org/docid/56f3ee3f4.html>

⁶⁸ Esen Aydın, *Avrupa Birliği Mevzuatında Güvenli Üçüncü Ülke Kavramı ve Türkiye – AB Geri Kabul Anlaşmasına Yansımaları*, sf. 32.

sınır dışı etme yasağı yabancıların sahip oldukları statüden bağımsız olarak hepsini kapsamaktadır⁶⁹. Bununla beraber uluslararası korumaya tabi statüler ve bu kişilerin temel haklarının düzenlendiği de görülmektedir. Teoride Türkiye'nin etkin koruma sağlama amacıyla düzenlemeler getirdiği görülebilmekteyse de usuli birtakım belirsizlikler ve eksiklikler söz konusu oldukça bu korumanın sağlanmış kabul edilemeyeceği kabul edilmektedir. Üstelik Türkiye ve AB arasında imzalanan Geri Kabul Anlaşması'nın öncelikle Türkiye'den Yunanistan'a giden Suriye vatandaşlarının göç akışını düzenlemek amacıyla yapıldığını söylemek yanlış olmayacağından özellikle bu kişilere etkin koruma sağlanıp sağlanmadığı, Türkiye'nin güvenli üçüncü ülke kategorisine alınıp alınmaması yönünden önem taşır.

Mülteciler Derneği'nin Nisan 2020 Raporu'nda geçici koruma altındaki Suriyeli sayısının 3 milyon 583 bin 584 kişi olduğu kaydedilmiştir. Geçici koruma merkezlerinde kalan Suriyeli sayısının Göç İdaresi tarafından 63 bin 518 kişi olarak açıklandığını belirten Rapor, şehirlerdeyse 3 milyon 520 bin 66 Suriyeli bulunduğunu belirtmektedir. Resmi olarak açıklanmayan verilere göreyse 3 Mart 2020 tarihi itibarıyla Edirne üzerinden Türkiye'den ayrılan göçmen sayısı 130 bin 460'tır⁷⁰. Suriye'den Türkiye'ye göç, verilen istatistiklerden de anlaşılabilir gibi dünya tarihindeki en büyük kitle hareketlerinden biri olarak görülmektedir. Suriye'de 2011'de başlayan iç savaştan beri 13 milyon Suriyelinin ülkelerini terk ettiği tahmin edilmekte, 5.5 milyonundan fazlasının ise Türkiye'ye geldiği tespit edilmiş durumdadır⁷¹. Bu yoğun kitlesel akın sürerken devletlerin yük paylaşımına yanaşmadığına dikkat çeken Doğu Şimşek, uluslararası toplumun Suriyeli mülteciler için sınırlı insani yardımda bulunduğunu, devletlerin dış sınırlarının kontrolünü sıkılaştırdığını, ve

⁶⁹ Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, (2013).

⁷⁰ Mülteciler Derneği, *Türkiyedeki Suriyeli Sayısı Nisan 2020*, (2020), <https://mültceciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>

⁷¹ Doğu Şimşek, *Turkey as a "Safe Third Country"? The Impacts of the EU-Turkey Statement on Syrian Refugees in Turkey*, (Center for Strategic Research, 2017), <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2018/06/161-182.pdf>, sf. 162.

sığınmacıların ufak bir kısmının yeni bir ülkeye yerleşiminin söz konusu olduğunu belirtmektedir⁷². Avrupa Birliği'nin Türkiye'yle yaptığı Geri Kabul Anlaşması'nın da yine düzensiz göç hareketlerini engellemek ve dış sınır kontrolü sağlamak amacıyla yapıldığı belirtilmişti. Bu doğrultuda Türkiye'den Yunanistan'a geçen Suriyeli göçmenler için ayrı bir düzenleme yapıldığı da saptanmış durumdadır. Her ne kadar Avrupa Birliği bu amaçlarla Türkiye'yi Sığınma Prosedürleri Direktifi çerçevesinde güvenli üçüncü ülke olarak kabul etmişse de Türkiye'nin Suriyeli sığınmacılara BMMYK ve doktrince de tartışıldığına değindiğimiz etkin korumayı sağlayıp sağlamadığı üzerinde durulmalıdır.

Suriyeli sığınmacılara tanınan hakların incelenmesi için Türk hukukunda başvurulabilecek kaynaklar Geçici Koruma Yönetmeliği ve Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik'tir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 91. maddesinde düzenlenmiş olan geçici koruma altındaki kişilerin Türkiye'ye kabulleri, Türkiye'de kalışları, hak ve yükümlülükleri ve Türkiye'den çıkışlarında uygulanacak usullerle birlikte kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirleri konu alan bu yönetmelikler, teoride gerçekten de Türkiye'nin güvenli üçüncü ülke olarak kabul edilebilmesini sağlayacak kadar detaylı hazırlanmışsa da Türkiye, göç ve iltica sisteminin düzgün işleminde pek çok eksiklik ve belirsizlikle karşı karşıya kalmaktadır. Her şeyden önce Suriye'den kitlesel veya bireysel olarak Türkiye sınırlarına gelen ve sınırları geçen Suriye vatandaşları ile vatansızlara uluslararası koruma başvurusu yapmış olsalar dahi uygulanan geçici korumanın daha kapsamlı ve üst düzey olan bireysel uluslararası koruma statülerinin yanında yetersiz kaldığı düşünülmektedir⁷³. Türkiye'den Yunanistan'a geçen Suriyelilerin orada mülteci statüsü kazanabilmelerinin mümkün olduğu ve böylece uluslararası korumadan yararlanabileceği ve

⁷² Doğu Şimşek, *Turkey as a "Safe Third Country"? The Impacts of the EU-Turkey Statement on Syrian Refugees in Turkey*, (Center for Strategic Research, 2017), <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2018/06/161-182.pdf>, sf. 162.

⁷³ Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü), *Güvenli Olmayan Sığınmak: Türkiye'de Sığınmacılar ve Mülteciler Etkili Korumaya Erişemiyor*, (Creative Commons, 2016), sf. 13, 14.

Türkiye'nin güvenli üçüncü ülke sayılması ve akabinde Yunanistan'a yasa dışı olarak giriş yapmış Suriyelilerin başvurularının bireysel olarak incelenmeden, yalnız usulen bir değerlendirmede bulunularak Türkiye'ye dönüşlerinin sağlanması bu görüşle birleştirildiğinde kişilerin haklarının ihlal edildiği sonucuna varılması zor olmayacaktır. Öte yandan Yeni AB Göç Paketi'nde Komisyon, bireysel incelemenin, iltica usullerine etkili erişimi, özgürlük ve etkin bir çözüme başvurma haklarını koruduğunu ileri sürerek bütün başvuruların bireysel incelemeden geçirilerek adil bir değerlendirmeye tabi tutulması gerektiğini önermiştir⁷⁴.

Geri Kabul Anlaşması ve TR – AB Zirvesi kapsamında incelenmesi gereken bir başka meseleyi de Yunanistan veya diğer AB üye devletlerinden Türkiye'ye geri gönderilecek, Avrupa dışından gelen ve Suriye vatandaşı olmayan göçmenlerin durumu oluşturur. Türkiye, Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi çekinceye ötürü bu kişilere YUKK'un 62. maddesinde düzenlenen şartlı mülteci statüsünü vermektedir. Şartlı mülteci statüsü, bu kişilerin Türkiye'de belli bir süre uluslararası korumadan faydalanmasını sağlar ancak bu kişiler daha sonra üçüncü bir ülkeye yerleştirilirler. Türkiye'de geçici koruma altında olanların Yunanistan'da uluslararası korumadan faydalanma imkanlarının bulunması gibi, bu kişiler de Avrupa Birliği üye devletlerinde mülteci statüsü kazanma imkanına sahip olabilmekte ancak Türkiye'de mülteci statüsünün sağladığı haklardan tam anlamıyla yararlanamamaktadırlar; bu koruma, mülteci statüsünün kazandırdığı sürekli koruma kadar etkili olamamaktadır⁷⁵.

Her ne kadar Sığınma Prosedürleri Direktifi'nin 38. maddesi ışığında Türkiye'ye güvenli üçüncü ülke sıfatının verilmesi için bir engel bulunmasa da güvenli üçüncü ülke sayılmak için ayrıca ilgili kişiler için etkin koruma sağlanması gerektiğinden bahsedilmişti. Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi çekinceye rağmen kişilerin bu sözleşmeden doğan

⁷⁴ European Commission, *New Pact on Migration and Asylum: Questions and Answer*, 23 September 2020, Press Release. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_20_1707

⁷⁵ Esen Aydın, *Avrupa Birliği Mevzuatında Güvenli Üçüncü Ülke Kavramı ve Türkiye – AB Geri Kabul Anlaşmasına Yansımaları*, sf. 34.

haklarının kullanımının geniş şekilde düzenlenmiş geçici korumaya dair yönetmelikler sayesinde engellenmeyeceği yorumunda bulunulabilir ancak sığınmacı ve şartlı mültecilere etkin korumanın sağlanması için BMMYK'nin bu etkin koruma tanımında yer verdiği insani yaşam standartlarının sağlanması veya usuli güvenceler bakımından pek çok eksiklikten söz etmek mümkündür. Uluslararası Af Örgütü, Türkiye'nin güvenli üçüncü ülke sayılabilmesi için gereken koşulları BMMYK'nin tanımıyla paralel şekilde şöyle sıralamıştır: adil ve etkili bir mülteci statüsü belirleme prosedürüne erişim, entegrasyon ya da yeniden yerleştirme gibi kalıcı çözümlerin varlığı, yeterli yaşam standardının sağlanması ve korunması için istihdam olanağı yaratılması⁷⁶.

Bu şartlardan ilki olan statü belirlemeye dair adil ve etkili usuli işlemlerin uygulanıp uygulanmadığının sonucuna 2013 tarihli YUKK'ü inceleyerek ulaşmak mümkün. Kanun, AB mevzuatına dayanacak şekilde düzenlenmiş olup “hızlandırılmış değerlendirme” ve başvuru sahiplerinin idari gözetim altına alınmaları gibi sistemleri içermektedir. Kanunun ayrıca “geçici koruma” ve “uluslararası koruma” olmak üzere ikili bir sığınma sistemi kurduğu da belirtilmiş ve içerikleri açıklanmıştır. Bu statülerle ilgili göze çarpan sorunlar yalnızca verilmelerinden sonra ortaya çıkmamakta, Uluslararası Af Örgütü, “ülkedeki fiili mülteci statüsünün karar vericisi olan BMMYK'nin rolü”nün de bu sistemdeki belirsizliğine dikkat çekerek başvuranlara statü verilmesi esnasında da prosedürün eksikliğini anlatmaktadır⁷⁷. Bu Kanun'la kurulan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, başvurular konusunda tek karar merci olarak atanmışsa da muğlaklığına rağmen BMMYK hâlâ mülteci statüsü belirlemede rol almaya devam etmektedir⁷⁸. Bunların yanı sıra Türkiye'nin YUKK'un yürürlüğe girmesiyle beraber yapılan uluslararası koruma başvurularının sonuçlarının da kamuya açık hale getirilmediği görülmekte, karar verme sürecine ilişkin açıklanan bilgiler de prosedür bakımından yeterli

⁷⁶ Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü), *Güvenli Olmayan Sığınak: Türkiye'de Sığınmacılar ve Mülteciler Etkili Korumaya Erişemiyor*, (Creative Commons, 2016), sf. 11.

⁷⁷ *Ibid*, sf. 14.

⁷⁸ *Ibid*.

şeffaflığı sağlamadığı gibi bunların uygulanmasında da sorunlar tespit edilmiş halde⁷⁹. Kanun, uluslararası koruma başvurularının reddi kararlarında “maddi gerekçelere ve hukuki dayanaklara” yer verileceğini düzenlemişse de ulaşılabilen ret kararlarında buna rastlanmadığı söylenmektedir, kararların verilme hızından da bu hükmün uygulama alanı bulmadığı sonucu çıkarılmaktadır⁸⁰. Başvurucuların, “idari itiraz ve yargı yolundan yararlanma haklarından”⁸¹ da Kanun’un belirttiği şekilde yararlanıyor olduklarına rastlanmamaktadır. Her ne kadar Avrupa Komisyonu’nun, 2016 tarihli Türkiye’nin Vize Serbestisi Yol Haritası Şatlarını Karşılmasına İlişkin Üçüncü İlerleme Raporu’nda bu husustaki endişelerden bahsedilmişse de⁸² 2019 tarihli Rapor’da Türkiye’nin bu konuda “teknik çalışmalar yapılması için yedi çalışma grubu” kurduğunu belirterek bunu bir ilerlemeden saydığı görülmektedir. Türkiye, sığınmacıların adil ve etkili bir prosedüre erişimi için ayrıca “Göç Politikaları Kurulu, sivil toplum temsilcileri ve akademisyenlerin katılımıyla Göç Danışma Kurulu, Düzensiz Göçle Mücadele Koordinasyon Kurulu” ve “GİGM bünyesinde Düzensiz Göçle Mücadele Dairesi Başkanlığı” oluşturduğunu açıklamıştır⁸³.

Etkin koruma sağlanmasının bir başka şartı olarak incelenecek olan diğer husus ise Türkiye’nin Geri Kabul Anlaşmaları’yla kabul ettiği kişiler için kalıcı çözümler yaratıp yaratamadığıdır. BMMYK’nin kalıcı çözüm tanımı şöyle: “eğer güvenli ise menşe ülkeye geri dönüş, entegrasyon veya üçüncü ülkeye yeniden yerleştirme”⁸⁴. Avrupa Komisyonu’nun 2019

⁷⁹ Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü), *Güvenli Olmayan Sığınak: Türkiye’de Sığınmacılar ve Mülteciler Etkili Korumaya Erişemiyor*, (Creative Commons, 2016), sf. 14.

⁸⁰ *Ibid*, sf. 16.

⁸¹ Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü), *Güvenli Olmayan Sığınak: Türkiye’de Sığınmacılar ve Mülteciler Etkili Korumaya Erişemiyor*, (Creative Commons, 2016), sf. 16.

⁸² Avrupa Komisyonu, *Türkiye’nin Vize Serbestisi Yol Haritası Şatlarını Karşılmasına İlişkin Üçüncü İlerleme Raporu*, (2016), sf. 15, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-migration/proposal-implementationpackage/docs/20160504/third_progress_report_on_turkey_visa_liberalisation_roadmap_en.pdf

⁸³ Avrupa Komisyonu, *Komisyon Tarafından Avrupa Parlamentosuna, Konseye, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesine ve Bölgeler Komitesine Sunulan Bilgilendirme: AB Genişleme Politikasına İlişkin 2019 Bilgilendirmesi Ekindeki 2019 Türkiye Raporu*, (2019), sf. 7, 51. https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2019_trkiye_raporu-tr.pdf

⁸⁴ Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü), *Güvenli Olmayan Sığınak: Türkiye’de Sığınmacılar ve Mülteciler Etkili Korumaya Erişemiyor*, (Creative Commons, 2016), sf. 18.

Raporu'nda Türkiye'nin Birleşmiş Milletler ile de iş birliği içinde çalışarak "Bire Bir" yeniden yerleştirme programları uyguladığı ve kapasitesi 8276 olan 18 geri gönderme merkezi bulunduğu belirtilmektedir. Rapor, 2018 yılında ilk ülkelere gönderilen düzensiz göçmen sayısının 49.523 olduğunu, 1737'sinin gönüllü geri dönüşünün sağlandığı istatistiğini de açıklamıştır⁸⁵. Kişilerin üçüncü bir ülkeye yeniden yerleştirmelerinde bekleme sürelerinin belirlenmesi için "uluslararası toplumun taahhüt ettiği yeniden yerleştirme kotaları" ve "yerel sığınma prosedürünün tamamlanması için geçen zaman" göz önüne alınmaktadır⁸⁶. Üstelik kişinin yerleşeceği ülkenin de sığınmacı ve mültecilerin sorumluluğunu paylaşması ve girişlerinin yasal şekilde yapılması için gerekli yolları sağlamaları gerekmektedir. "Bire Bir" yeniden yerleştirme programları dışındaki yerleştirmelerdeyse AB üye devletlerinin sağlam bir güvence sağlayamadığını kaydetmek gerekir⁸⁷. Yeniden yerleştirmenin yanı sıra, Türkiye'nin şartlı mülteci statüsü verdiği kişilerin ülkeye entegrasyonunun sağlanması gibi bir kaygı taşınmadığından bu yönde düzenlemelerin de epey kısır kaldığı yorumu yapılmaktadır. Suriyeli sığınmacıların da faydalandıkları korumanın geçiciliği, bu yönde sıkıntılar yaşanmasına sebebiyet verirken geçici koruma altında sayılmaları dahi Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 11 ve 14. maddelerine bakıldığında Bakanlar Kurulu'nun kararıyla tek taraflı olarak sona erebilmekte. GİGM'in 2019 – 2023 dönemi için hazırladığı ve göçmenlerle mültecilerin entegrasyonuna ilişkin plan ise onaylanmış ancak henüz kamuoyuyla paylaşılmamıştır⁸⁸. Uzun vadeli bir entegrasyon planı uygulanması gerekirken buna dair

⁸⁵ Avrupa Komisyonu, *Komisyon Tarafından Avrupa Parlamentosuna, Konseye, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesine ve Bölgeler Komitesine Sunulan Bilgilendirme: AB Genişleme Politikasına İlişkin 2019 Bilgilendirmesi Ekindeki 2019 Türkiye Raporu*, (2019), sf. 52. https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2019_trkiye_raporu-tr.pdf

⁸⁶ Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü), *Güvenli Olmayan Sığınak: Türkiye'de Sığınmacılar ve Mülteciler Etkili Korumaya Erişemiyor*, (Creative Commons, 2016), sf. 20.

⁸⁷ *Ibid*, sf. 21.

⁸⁸ Avrupa Komisyonu, *Komisyon Tarafından Avrupa Parlamentosuna, Konseye, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesine ve Bölgeler Komitesine Sunulan Bilgilendirme: AB Genişleme Politikasına İlişkin 2019 Bilgilendirmesi Ekindeki 2019 Türkiye Raporu*, (2019), sf. 54. https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2019_trkiye_raporu-tr.pdf

uygulamalara Türkiye'nin göç politikası sebebiyle rastlanması ihtimali de uzak görülmektedir.

Türkiye'nin güvenli üçüncü ülke sayılabilmesi bakımından son olarak ülkenin sığınmacı ve mültecilerin insani yaşam standartlarına verdiği destekten söz etmek gerekir. Bu standardın sağlanması öncelikle geçim kaynaklarına erişimin yeterli olup olmadığına ve sağlık hizmetleri, eğitim, ikamet izni gibi hakların düzenlenme şekline bağlıdır. İstihdamdan başlamak gerekirse Avrupa Komisyonu'nun 2019 Türkiye Raporu'nda "uluslararası koruma başvuru sahipleri, şartlı mülteci statüsü sahipleri ve geçici koruma başvurusu sahipleri"nin Türkiye'de çalışmalarına dair izin alma imkanlarının bulunduğu görülmektedir. 2018 yılında 38.289 çalışma izni sahibi olan 38.289 Suriye vatandaşı kaydedilmiş⁸⁹ ancak direkt olarak çalışma hakkı tanınan statüler, YUKK'ta mülteciler ve ikincil koruma sahipleri olarak düzenlendiğinden geçici koruma altındaki Suriyelilerle Avrupa dışında gerçekleşen olaylar sebebiyle Türkiye'ye gelen şartlı mültecilerin çalışma hayatına erişimi oldukça kısıtlı. Öncelikle geçici koruma altındaki kişiler için YUKK'ta istihdama dair bir hüküm bulunmamakta, Geçici Koruma Yönetmeliği'nde buna ilişkin tanınan hakların da Bakanlar Kurulu'nca sağlanacağına dair düzenleme, uygulamada pek çok sorun ortaya çıkarmaktadır⁹⁰. Bu kapsamda düzenlenen iki genelge daha mevcut. Bu genelgeler ışığında "Suriyeli ve Suriyeli olmayan sığınmacıların iş piyasasına erişim koşullarına belli bir ölçüde açıklık" getirildiği saptanmıştır ancak genelgelerde de yine sığınmacılar bakımından istihdam edilmelerini zorlaştıran birtakım şartlar düzenlenmektedir⁹¹. En büyük engellerden biri çalışma iznini talep edecek kişinin sığınmacının işvereni olmasıdır: Böyle bir düzenleme kayıtsız olarak çalıştırılan sığınmacı sayısını arttırmakta ve belli yaşam standartlarına

⁸⁹ Avrupa Komisyonu, *Komisyon Tarafından Avrupa Parlamentosuna, Konseye, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesine ve Bölgeler Komitesine Sunulan Bilgilendirme: AB Genişleme Politikasına İlişkin 2019 Bilgilendirmesi Ekindeki 2019 Türkiye Raporu*, (2019), sf. 53. https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2019_trkiye_raporu-tr.pdf

⁹⁰ Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü), *Güvenli Olmayan Sığınmak: Türkiye'de Sığınmacılar ve Mülteciler Etkili Korumaya Erişemiyor*, (Creative Commons, 2016), sf. 30.

⁹¹ *Ibid.*

erişmeye çalışan sığınmacıların güvencesiz şekilde çalışmalarına yol açmaktadır. Birleşmiş Milletler de bu kişilerin çalışma hayatlarında “sıklıkla sömürü, ayrımcılık ve tacize maruz kaldıklarını” ifade etmektedir⁹². Bunun yanı sıra Birleşmiş Milletler, çocuk işçiliğe de parmak basarak bunun da Türkiye’de bulunan ve geçici koruma altında olan bireyler arasında yaygın olduğunu tespit etmiş durumdadır. Uluslararası Af Örgütü’nün istatistiklerine göre “çocukların okula kayıt ettirilmemelerinin en yaygın gerekçesi ailelerinin geçimini sağlamak için çalışmak zorunda olmaları (%26,6) ve ailelerin okul masraflarını karşılayabilecek maddi imkânlara sahip olmaması (%20,3)”⁹³. İstihdam olanaklarının yetersizliğinin yanında Türkiye’de yaşayan sığınmacı ve şartlı mültecilerin barınma ihtiyaçlarını karşılarlarken de güçlük çektiği görülmektedir. Her ne kadar Avrupa Komisyonu, 142.000 Suriye vatandaşının GİGM tarafından YUKK’ta bu kuruluşa verilen takdir yetkisine dayanarak açılan 13 geçici barınma merkezinde yaşadığını yazmışsa da⁹⁴ sığınmacıların çoğunluğu özel konutlarda yaşamakta⁹⁵, dolayısıyla konut masraflarının da kendileri tarafından karşılanması söz konusu olmaktadır⁹⁶. Bu durum, çalışma hayatına dair zorluklarla birlikte ele alındığında ve konut ihtiyacına yönelik düzenlemelerin genel olarak GİGM’in takdir yetkisine bırakıldığı düşünüldüğünde sağlanan koşulların yetersiz ve etkili bir koruma sağlamaktan uzak olduğu yorumu yapılabilmektedir. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı’nın 2013 tarihli bir raporunda Suriyeli sığınmacıların “%25’inin yıkıntı halindeki ya da derme çatma yapılarda yaşadığı ve %62’sinin sekiz ya da daha fazla kişinin barındığı tek bir konutta ikamet ettiği, konut başı ortalama oda sayısının 2.1 olması nedeniyle bu durumun aşırı bir kalabalığa neden

⁹² Birleşmiş Milletler, *Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı, Suriye Krizi Karşısında 2016-2017 Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı – Türkiye*, (2015), sf. 70, <http://www.3rpsyriacrisis.org/wp-content/uploads/2016/02/Turkey-2016-Regional-Refugee-Resilience-Plan.pdf>

⁹³ Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü), *Güvenli Olmayan Sığınak: Türkiye’de Sığınmacılar ve Mülteciler Etkili Korumaya Erişemiyor*, (Creative Commons, 2016), sf. 32.

⁹⁴ Avrupa Komisyonu, *Komisyon Tarafından Avrupa Parlamentosuna, Konseye, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesine ve Bölgeler Komitesine Sunulan Bilgilendirme: AB Genişleme Politikasına İlişkin 2019 Bilgilendirmesi Ekindeki 2019 Türkiye Raporu*, (2019), sf. 21. https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2019_trkiye_raporu-tr.pdf

⁹⁵ Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü), *Güvenli Olmayan Sığınak: Türkiye’de Sığınmacılar ve Mülteciler Etkili Korumaya Erişemiyor*, (Creative Commons, 2016), sf. 24.

⁹⁶ Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, (2013), m. 95/1.

olduğu” yazılmıştır⁹⁷. Bunun dışında da özel kiralık evler bulamayan sığınmacıların sayısının azımsanmayacak derecede olduğu, tamamlanmamış inşaatlarda, camii ve parklarda yaşamını sürdüren Suriyelilerin bulunduğu belirtilmektedir⁹⁸. Diğer haklarla ilgili düzenlemeler için Türkiye’nin “19 ortaklı 45 proje” yürüttüğünü belirten Avrupa Komisyonu, böylece örgün eğitime katılımın ve hassas durumdaki sığınmacıların ihtiyaçlarının karşılanmasının kolaylaştığını savunmaktadır⁹⁹.

Türkiye’nin aleyhine karar verilen bir Avrupa İnsan Hakları Davası’nı ülkede etkin korumanın gerçekte sağlanıp sağlanmadığı konusunda incelemek, konuyu somutlaştırabilmek için iyi olacaktır. Mahkeme, Jabari/Türkiye davasında Türkiye’nin “İşkence Yasağı” başlıklı 3. ve “Etkili Başvuru Hakkı” başlıklı 13. maddeyi ihlal ettiği kararını vermiştir¹⁰⁰. Olayda Türkiye tarafından cezaya çarptırıldığı ilk ülkesine gönderilmesine karar verilen başvurusunun iltica talebinin reddinin sebebi, şekil şartlarına uyulmadığı olmuştur. Bu sebeple temyiz edilemeyen ve temyiz edilebilse dahi bu kanun yolunun başvurusunun esasa ilişkin bir değerlendirmesini sağlamayacağından söz eden Mahkeme, yerel mahkemenin sınır dışı etme kararını yalnızca iç hukuk düzenlemeleri ışığında aldığını ve BMMYK’nin kararlarına rağmen esasa ilişkin bir yargılama yapmayarak bireysel değerlendirme yapılması kuralını da ihlal ettiğini belirtmiştir. Mahkeme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne taraf devletlere uluslararası antlaşmaların yükümlülükleri saklı kalacak şekilde “yabancıların ülkelerine giriş, ikamet ve sınır dışı edilmelerini düzenleme hakları bulunduğunu” belirtmenin¹⁰¹ yanında yerleşmiş içtihadının “söz konusu kişinin, sınır dışı edildiği takdirde

⁹⁷ T.C. Başbakanlık, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), *Türkiye’de Suriyeli Sığınmacılar: 2013 Saha Araştırması Sonuçları* (2014), sf. 9, 36. https://www.afad.gov.tr/Dokuman/TR/60-2013123015491-syrian-refugees-in-turkey-2013_baski_30.12.2013_tr.pdf.

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ Avrupa Komisyonu, *Komisyon Tarafından Avrupa Parlamentosuna, Konseye, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesine ve Bölgeler Komitesine Sunulan Bilgilendirme: AB Genişleme Politikasına İlişkin 2019 Bilgilendirmesi Ekindeki 2019 Türkiye Raporu*, (2019), sf. 54. https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/2019_trkiye_raporu-tr.pdf

¹⁰⁰ Case of Jabari v. Turkey (Application no. 40035/98), (2000).

¹⁰¹ *Ibid.* para. 38.

kabul eden ülkede 3. maddeye aykırı bir muameleyle karşılaşma tehlikesi bulunmaktaysa”¹⁰² böyle bir karar veren devletin Sözleşme’yi ihlal edeceğini söylemektedir. Belirtilen şartlar altında “3. madde, söz konusu kişinin o ülkeye sınır dışı edilmemesini zorunlu”¹⁰³ kıldığı gibi ihlal edilen bireysel değerlendirme yapılması kuralı ve iç hukuk yollarının yetersizliğiyle kişinin etkin başvuru prosedürüne erişiminin olmaması Türkiye’nin iltica sistemi bakımından güvenli üçüncü ülke sayılmasını engelleyecek birtakım sıkıntılara sahip olduğunu göstermektedir.

V. SONUÇ

Tüm bunlar göz önüne alındığında Türkiye’nin belli düzenlemelerle ülkeye yapılan yoğun göç hareketinin hem sığınmacılar hem de kendisi için olumsuz yönlerini ortadan kaldırma çabası içinde olduğu görülebilmektedir. Geçici koruma Yönetmeliği’nin detaylıca hazırlanmış olması, son yıllarda istihdam alanında Türkiye’de yaşayan Suriye vatandaşlarından çalışma izni belgesi için istenen ücretlerin kısılması, göç konusunda uzman ekiplerin toplanarak kurumlaştırılması gibi gelişmeler buna işaret etmektedir ancak detaylıca incelenen ve uygulamadan kaynaklı problemler sebebiyle Türkiye ve AB arasında yapılan geri kabul anlaşmasının AB lehine düzgün işletilebilmesi için Türkiye’ye güvenli üçüncü ülke sıfatının verilmesi sonucunda pek çok sığınmacı ve mülteci hakkı zedelenmektedir. Yalnızca Türkiye ve Avrupa Birliği arasında imzalanan anlaşmanın değil ama genel anlamda bir göç politikası olarak yürütülen geri kabul anlaşmalarının hukuki bir dayanaktan yoksun olduğunu savunan kimi yazarlar, bunun sebebinin belgelerin siyasi bir nitelik taşımasından doğan uygulama sorunları olduğunu söylemektedirler. Güvenli üçüncü ülke konseptinin de bu belgelere dayanması ve tanımı konusunda Avrupa bölgesinde bir birliğe varılamamış olması sebebiyle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler sorunların çözümü için Avrupa

¹⁰² Case of Jabari v. Turkey (Application no. 40035/98), (2000), para. 38.

¹⁰³ Case of Jabari v. Turkey (Application no. 40035/98), (2000), para. 38.

Birliği'nin mülteci ve göçmenlere ilişkin yapılan düzenlemelerde uluslararası hukuk kurallarını ciddiye alması gerektiğini belirtmektedirler. Bu kapsamda Yeni AB Göç Paketi'yle Komisyon tarafından önerilen üçüncü ülkelerle iş birliği altında bu ülkelerdeki koşulların iyileştirilmesi ve iltica başvurularının tek tek incelenmesi gibi hususlar büyük önem taşıyabilir.

KAYNAKÇA

AEDH/EuroMED/FIDH, “*Safe*” *Countries: A denial of asylum*, 2016.

Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü). *Güvenli Olmayan Sığınak: Türkiye’de Sığınmacılar ve Mülteciler Etkili Korumaya Erişemiyor*. Creative Commons, 2016.

Avrupa Birliği Konseyi. *Agreement between the European Union and the Republic of Turkey on the readmission of persons residing without authorization*. 2014.

Avrupa Birliği Konseyi. *EU – Turkey statement, 18 March 2016*. 2016.

Avrupa Birliği. *Directive 2013/32/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on common procedures for granting and withdrawing international protection (recast)*. 2013.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. *Jabari v. Turkey (Application no. 40035/98)*. 2000.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *M.S.S v. Belgium and Greece [GC] (Application no. 30696/09)*, 2011.

Avrupa Komisyonu. *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on the State Play of Implementation of the Priority Actions under the European Agenda on Migration*. 2016.

Avrupa Komisyonu. *Komisyon Tarafından Avrupa Parlamentosuna, Konseye, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesine ve Bölgeler Komitesine Sunulan Bilgilendirme: AB Genişleme Politikasına İlişkin 2019 Bilgilendirmesi Ekindeki 2019 Türkiye Raporu*. 2019.

Avrupa Komisyonu, *New Pact on Migration and Asylum: Questions and Answers*. Press Release. 2020.

Avrupa Komisyonu. *Türkiye'nin Vize Serbestisi Yol Haritası Şartlarını Karşılmasına İlişkin Üçüncü İlerleme Raporu*. 2016.

Avrupa Konseyi, *Sığınma sınırlar ve göç ile ilgili Avrupa Hukuku el kitabı*. Lüksemburg: Avrupa Birliği Resmi Yayınlar Ofisi, 2015.

Aydın, Esen. *Avrupa Birliği Mevzuatında Güvenli Üçüncü Ülke Kavramı ve Türkiye – AB Geri Kabul Anlaşmasına Yansımaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınevi, 2018.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. *Legal considerations on the return of asylum-seekers and refugees from Greece to Turkey as part of the EU-Turkey Cooperation in Tackling the Migration Crisis under the safe third country and first country of asylum concept*. 2016.

Birleşmiş Milletler, *Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı, Suriye Krizi Karşısında 2016-2017 Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı – Türkiye*. 2015.

Chetail, Vincent. *Looking Beyond the Rhetoric of the Refugee Crisis: The Failed Reform of the Common European Asylum System*. European Journal of Human Rights, 2016.

CJEU, Joined Cases C-411/10 and C-493/10 N.S. and M.E., Judgment of 21 December 2011.

Cortinovis, Roberto., *Asylum: The Role and Limits of the Safe Third Country Concept in EU Asylum*. ReSOMA, 2018.

Dr. Kutluhan Bozkurt, LL.M, Eur., *Avrupa Birliği Politikaları ve Düzenlemeleri Kapsamında Göç Hukuku Mülteci Statüsü ve Sığınma*. İstanbul: Legal Yayıncılık A.Ş., 2018.

ECRE, *Debunking the “Safe Third Country” Myth*. Policy Note, 2018.

European Council on Refugees and Exiles. *Debunking The “Safe Third Country” Myth*. 2017.

- Goodwin-Gill, Guy S., *Article 31 of the Convention Relating to the Status of Refugees: Non-Penalization, Detention and Protection*, 2001.
- Göçmen, İlke. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Avrupa Birliği ve Türkiye Göç Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015.
- Heilbronner, Kay. *Legal Requirements for the EU – Turkey Refugee Agreement: A Reply to J. Hathaway*. VerfBlog, 2016.
- Human Rights Watch, *NGO Statement on the Pact on Migration and Asylum*, 2020.
- Lavenex, Sandra. *Safe Third Countries*. Budapeşte: Central European University Press, 1999.
- Legomsky, S. H.. *Secondary Refugee Movements and the Return of Asylum Seekers to Third Countries: The Meaning of Effective Protection*. International Journal of Refugee Law, 2013.
- M. Uğur Ekinci., *Türkiye-Ab Geri Kabul Anlaşması ve Vize Diyalogu*. İstanbul: SETA, 2016.
- Moreno-Lax, Violeta. *Legality of the “Safe Third Country” Notion Contested: Insights from the Law of Treaties*, in G.S. Goodwin-Gill and P. Weckel (eds), *Migration and Refugee Protection in the 21st Century: Legal Aspects – The Hague Academy of International Law Centre for Research*, Martinus Nijhoff, 2015.
- Mülteciler Derneği. *Türkiyedeki Suriyeli Sayısı Nisan 2020*. 2020.
- Saliji, Türker. *Avrupa Birliği Geri Kabul Anlaşmaları: Türkiye Örneği*. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2018.
- Şimşek, Doğuş. *Turkey as a “Safe Third Country”? The Impacts of the EU-Turkey Statement on Syrian Refugees in Turkey*. Center for Strategic Research, 2017.

T.C. Başbakanlık, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD). *Türkiye’de Suriyeli Sığınmacılar: 2013 Saha Araştırması Sonuçları*. 2014.

Turan, Yıldırım. Şaşkın, Osman., *AB’ye İltica Başvurularının Değerlendirilmesinde Geri Kabul ve Güvenli Üçüncü Ülke Tartışmaları*. PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:3, Sayı 1, 2017.

UNHCR, *UNHCR comments on the European Commission’s proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on minimum standards on procedures in Member States for granting and withdrawing international protection* (COM (2009)554), 2009.